

Vastaanottaja: Eduskunnan hallintovaliokunta

Asia: HE 241/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

Viite: Kirjallinen lausunto hallintovaliokunnan kokoukselle 10.3.2021

ASIAANTUNTIJALAUUNTO

Svenska Finlands folkting (Folktinget) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallintovaliokunnan kokoukselle. Lakisääteisen tehtävänsä mukaisesti Folktinget ottaa kantaa ruotsinkielisen väestön kielellisiä oikeuksia koskeviin kysymyksiin. Folktinget käsittelee tässä lausunnossaan erityisesti kysymyksiä liittyen pelastustoimen uudistukseen. Koskien esitystä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseksi, Folktinget viittaa lausuntoihinsa eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle (16.2.2021) sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnalle (3.3.2021).

Johdanto

Pelastustoimen palveluilla on suuri merkitys asukkaiden kielellisten ja muiden oikeuksien turvaamiseksi. Ruotsinkielisten pelastuspalvelujen saatavuus ei kuitenkaan nykytilanteessa ole riittävä. Syynä tähän on pelastustoimen ruotsin kielen taitoisen kokopäivätoimisen henkilökunnan ilmeinen puute. Tämä on johtanut hyvin haastavaan tilanteeseen kaksikielisten alueiden ja Ahvenanmaan maakunnan pelastustoimissa.

Hallituksen esityksen mukaan kaksikielisiä olisivat seitsemän hyvinvointialuetta (Keski-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Varsinais-Suomi, Länsi-Uusimaa, Vantaa-Kerava, Itä-Uusimaa, Kymenlaakso) ja Helsingin kaupunki. Kuuden hyvinvointialueen ja Helsingin kaupungin enemmistökieli on suomi ja Pohjanmaan ruotsi. Valtaosa lähes 290 000 henkilön ruotsinkielisestä väestöstä asuu näillä alueilla. Uudistus ei koske Ahvenanmaan maakuntaa.

Folktinget haluaa kiinnittää hallintovaliokunnan huomion tiettyihin kysymyksiin, joilla on merkitystä asukkaiden kielellisten oikeuksien turvaamiselle käytännössä.

Kielellisten oikeuksien toteutuminen pelastustoimessa

Hallituksen esitys nostaa esiin kielellisten oikeuksien turvaamisen tärkeyden käytännössä pelastustoimen palveluissa. Useat tutkimukset kuitenkin osoittavat, että pelastuspalvelujen saatavuus ruotsin kielellä on riittämätöntä. Oikeusministeriön tutkimusraportin Kielibarometri 2004–2016 (52/2016) mukaan ruotsinkieliset vastaajat olivat huomattavasti vähemmässä määrin tyytyväisiä kuin suomenkieliset vastaajat pelastustoimen palveluihin (arvosanat 7,3 ja 9,1). Myös valtioneuvoston kielikertomuksesta käy ilmi, että ruotsinkieliset ovat kokeneet puutteita pelastustoimen tiedotuksessa ja palvelussa omalla kielellään (Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013). Esitys viittaa siihen, että pelastuspalvelujen tarve omalla kielellä on erityisen tärkeää hätätilanteissa.

Esityksen mukaan on oleellista, että riittävä määrä ruotsin kielen taitoisia henkilöitä rekrytoidaan pelastusalan koulutusohjelmiin.

Folktingetin mielestä esitys nostaa esiin ansiokkaalla tavalla pelastustoimen kielellisessä palvelussa ilmaantuneet puutteet. Hätätilanteessa tarvittavien ruotsinkielisten pelastuspalvelujen lisäksi Folktinget viittaa siihen, että eräs pelastustoimen tärkeimpiä tehtäviä on onnettomuuksien ennaltaehkäisy. Pelastustoimen viranomaisten tulee ohjata, neuvoa ja valistaa asukkaita ja muita toimijoita heidän pelastuslain mukaisista velvollisuuksistaan. Tämän edellytyksenä on, että kaksikielisellä pelastuslaitoksella on riittävästi henkilökuntaa, joka pystyy hoitamaan tehtävät yksittäisen asukkaan kielellä, suomeksi tai ruotsiksi.

Kokopäivätoimisen ruotsin kielen taitoisen henkilökunnan saatavuus on siksi avaintekijä, jotta kielelliset oikeudet voidaan turvata pelastustoimessa. Ruotsinkielisen koulutuksen puute on kuitenkin johtanut siihen, että ruotsin kielen taitoista kokopäivätoimista henkilökuntaa on liian vähän, mikä vaikeuttaa kielellisten oikeuksien turvaamista.

Folktinget selvittää tarkemmin koulutuksen ajankohtaista tilannetta seuraavassa.

Pelastushenkilöstön ruotsinkielisen koulutuksen tarve

Pelastusopistolain (607/2006) mukaan valtio vastaa pelastustoimen ammattikoulutuksesta. Mutta vaikka Kuopiossa sijaitsevalla Pelastusopistolla on velvollisuus järjestää koulutusta myös ruotsiksi, on pelastajakoulutusta järjestetty ruotsin kielellä vain kahdesti 2000-luvulla, viimeksi vuonna 2012. Ruotsia taitavan ammattitaitoisen kokopäiväisen henkilökunnan puute on johtanut nykyiseen hyvin haastavaan tilanteeseen kaksikielisissä pelastuslaitoksissa ja Ahvenanmaalla.

Esityksessä todetaan myös, että uudistuksen puitteissa on erittäin tärkeää huolehtia toimivasta yhteistyöstä sopimuspalokuntien kanssa. Folktinget toteaa, että puute ruotsin kielen taitoisesta kokopäivätoimisesta pelastustoimen henkilökunnasta on vaikuttanut kielteisesti myös mahdollisuuksiin rekrytoida kouluttajia sopimushenkilöstön ruotsinkielisille kursseille.

Folktinget korostaa, että edellytys ammattikoulutetun kokopäivätoimisen henkilöstön saatavuuden varmistamiselle on, että ruotsinkielistä pelastajakoulutusta järjestetään säännöllisesti maan kaksikielisillä alueilla. Tämä samalla helpottaa koulutetun kokopäivätoimisen henkilöstön yleistä saatavuutta, mikä tulevaisuudessa on keskeinen haaste pelastustoimelle.

Folktinget ehdottaa, että hallintovaliokunta kirjaa lausuntoonsa, että säännöllisen ruotsinkielisen pelastajakoulutuksen tarve ratkaistaan pikaisesti ja siitä lähtökohdasta, että koulutus järjestetään pysyvästi maan kaksikielisillä alueilla.

Aluejako

Hallitus esittää, että 21 hyvinvointialuetta ja Helsingin kaupunki vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä. Jako perustuu nykyiseen maakuntajakoon lukuun ottamatta Uttamaata, joka jaetaan neljään hyvinvointialueeseen ja Helsingin kaupunkiin.

Folktingetin näkee tärkeänä, että Uudenmaan uutta aluejakoa tarkastellaan huomioiden kielellisten oikeuksien toteutuminen.

Hallintoa järjestettäessä on perustuslain 122 §:n mukaan pyrittävä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Kielellinen yhdenvertaisuus on perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan ehdottoman sitova.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on tulkintakäytännössään todennut, että velvollisuus turvata perusoikeudet edellyttää sen aluejaon valintaa, joka parhaiten turvaa kielelliset perusoikeudet, jos on valittavissa vaihtoehtoisia aluejaotuksia (muun muassa PeVL 21/2009 vp ja PeVL 67/2014 vp). Valiokunta on myös todennut, että tilanne, jossa kielellinen vähemmistö jää hyvin pieneksi on ongelmallinen, koska silloin on vaikea turvata kielellisen vähemmistön tosiasiallisia edellytyksiä saada palvelua samanlaisten perusteiden mukaan kuin kielellisen enemmistön (PeVL 21/2009 vp).

Uudenmaan aluejako voi olla ongelmallinen johtuen esitetystä Vantaa-Keravan hyvinvointialueesta, jossa ruotsinkielisten asukkaiden osuus on vain 2,2 prosenttia alueen väestöstä.

Folktinget toivoo, viitaten Uudenmaan aluejakoon, että hallintovaliokunta lausunnossaan kiinnittää erityistä huomiota Vantaa-Keravan ruotsinkielisen väestön todellisiin mahdollisuuksiin saada palvelua omalla kielellään.

Demokratia

Kielellisten oikeuksien varmistaminen on edellytyksenä sille, että yksilöiden demokraattiset oikeudet voidaan turvata. Kielelliset oikeudet on turvattava siinä yhteydessä, kun suomen- ja ruotsinkieliset kansalaiset käyttävät äänioikeuttaan valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksissä. Kielelliset oikeudet käsittävät myös oikeuden vaikuttaa, esimerkiksi yksilöiden mahdollisuudet vaikuttaa heitä itseään ja heidän elinympäristöään koskeviin päätöksiin.

Hyvinvointialueiden aluevaltuustoilla on kokonaisvastuu asukkaiden kielellisten oikeuksien turvaamisesta toiminta-alueellaan. Esitetyn hyvinvointialuelain 33 §:n mukaan tulee jokaiselle kaksikieliselle hyvinvointialueelle perustaa kansalliskielilautakunta edistämään kielellisen vähemmistön mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. Lautakunnan tehtävänä tulee olla kielellisen vähemmistön palvelujen tarpeen, saatavuuden ja laadun arviointi sekä esitysten

laadinta hyvinvointialueen hallitukselle. Kansalliskielilautakunnan puheenjohtajalle ehdotetaan läsnäolo- ja puheoikeutta hyvinvointialueen hallituksen kokouksiin.

Folktinget tukee esitettyä säädöstä kansalliskielilautakunnaksi pitäen sitä hyvin perusteltuna. Jotta lautakunta voi suoriutua kunnianhimoisista tehtävistään on kuitenkin tärkeää, että sillä on tietoa hyvinvointialueen toiminnasta, tosiasialliset mahdollisuudet vaikuttaa päätöksentekoon ja riittävät henkilöstöresurssit. Nämä seikat ovat myös edellytys kielellisen vähemmistön tosiasiallisille mahdollisuuksille harjoittaa demokraattisia oikeuksiaan kaksikielisillä hyvinvointialueilla.

Folktinget ehdottaa, että hallintovaliokunta lausunnossaan korostaa kansalliskielilautakunnan tosiasiallisten toimintaedellytysten ja riittävien voimavarojen tärkeyttä, jotta kielellisellä vähemmistöllä on aito mahdollisuus harjoittaa demokraattisia oikeuksiaan kaksikielisillä hyvinvointialueilla.

Toimintaa ohjaavien asiakirjojen tulee tukea kielellisten oikeuksien toteutumista

Esitetyn pelastustoimen järjestämislain 6 §:n mukaan hyvinvointialueen valtuusto päättää pelastustoimen palvelutasosta. Palvelutasopäätöksen tulee sisältää kaikki hyvinvointialueen pelastustoimen järjestämiseen liittyvät palvelut.

Folktinget viittaa siihen, että valtuuston päätös pelastustoimen palvelutasosta on tärkeä toimintaa ohjaava asiakirja. Siksi on perusteltua, että 6 §:n yksityiskohtaisia perusteluja täydennetään pelastustoimen velvollisuudella turvata kielelliset oikeudet kaksikielisillä hyvinvointialueilla. Lisäksi on tärkeää, että kielellisten oikeuksien toteutusta täsmennetään valtuuston päätöksessä palvelutasosta, esimerkiksi kieliohjelman muodossa.

Esimerkkinä voidaan mainita Varsinais-Suomen pelastuslaitoksen keväällä 2018 hyväksymä kieliohjelma, jolla havainnollistettiin, miten saavuttaa tavoitteet, jotka kuuluivat pelastuslaitoksen strategiaan ja palvelutasopäätökseen. Folktinget katsoo, että kieliohjelma on esimerkki hyvästä käytänteestä, jota voitaisiin käyttää mallina myös hyvinvointialueiden pelastustoimille.

On myös keskeisen tärkeää, että muissa pelastustoimen toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa sekä hyvinvointialueen lakisääteiseen toimintaan kuuluvassa seurannassa ja arvioinnissa, on kielellisten oikeuksien varmistamiseksi selkeät tavoitteet ja suuntaviivat. Lisäksi on oleellista, että hyvinvointialueen omavalvontaa käytetään välineenä kehitettäessä pelastustoimen valmiutta tarjota palvelua suomeksi ja ruotsiksi.

Folktinget esittää, että hallintovaliokunta kirjaa lausuntoonsa, että 6 §:n yksityiskohtaisia perusteluita täydennetään pelastustoimen velvollisuudella turvata kielelliset oikeudet kaksikielisillä hyvinvointialueilla. Lisäksi on oleellista, että kielellisten oikeuksien toteutusta täsmennetään valtuustoon päätöksessä palvelutasosta, esimerkiksi kieliohjelman muodossa.

Kielellisten oikeuksien toteutuminen vaatii riittävää rahoitusta

Esitetyn lain pelastustoimen järjestämiseksi 8 §:n 2 momentin 6 kohdan yksityiskohtaisten perustelujen mukaan on kustannustehokkuuden lisääminen välttämätöntä. Tämän tarkoituksena on hillitä julkisilla varoilla rahoitetun pelastustoimen kustannusten nousua.

Folktinget toteaa, että pelastustoimella kaksikielisillä hyvinvointialueilla on velvollisuus tarjota asukkaille palveluja suomeksi ja ruotsiksi yhtäläisin perustein, viitaten perustuslakiasiantuntija, professori Kaarlo Tuorin kannanottoon. Tuori on painottanut erityisesti, ettei lakisääteisten kielellisten oikeuksien turvaamisvelvoitteen rajoittamista voi perustella taloudellisilla näkökohdilla (lausunto Folktingetille 13.2.2013).

Folktinget ehdottaa, että hallintovaliokunta lausunnossaan kiinnittää erityistä huomiota kielellisten oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen ja korostaa riittävien voimavarojen merkitystä, jotta kaksikielisillä hyvinvointialueilla on mahdollisuus toteuttaa kielelliset oikeudet käytännössä.

Helsingissä, 9. maaliskuuta 2021

SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Sandra Bergqvist
Folktingetin puheenjohtaja

Christina Gestrin
pääsihteeri

Mats Brandt
puheenjohtaja
Folktingetin hallintovaliokunta

Kristina Beijar
hallintoasiain asiantuntija